

СКУЛЬПТУРКИ ЖІНОК КУЛЬТУРИ ГАВА-ГОЛІГРАДИ

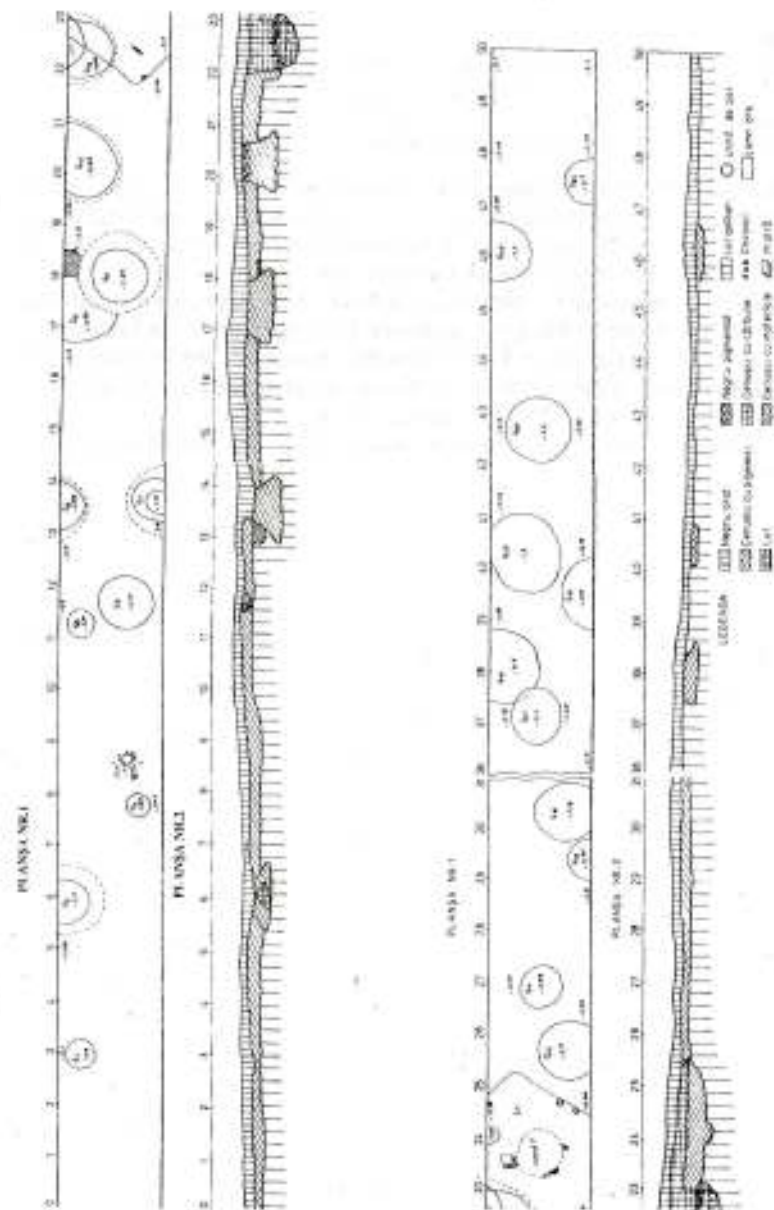
Під час багаторічних досліджень пам'яток голіградської групи на Західному Поділлі і Північно-Східному Прикарпатті була зібрана значна колекція статуеток, які зображують в основному свійських тварин і пов'язані з культурами родючості (Малеєв, 1989; 1991; 1992).

З поселення Блишанка «Горби» походить скульптурка, тарахальцем у вигляді повного чоловіка (Крушельницька, 1976, рис.12,1; Малеєв, 1989, с.84, табл.V,1; с.16, обр.5с). Вона унікальна і про неї не можна говорити як про окремих тип.

В останні роки жіночі антропоморфні статуетки культури Гава-Голіграді незалежно та без врахування взаємних нових досліджень були відкриті на території України та Румунії. Автором підготована узагальнююча робота про жіночі статуетки цієї культури на території України (Малеєв, 1996). Тим часом с'явилась робота А.Ласло, яка узагальнює та доповнює нові матеріали з території Румунії та порівнює їх з раніше опублікованими матеріалами з території України (László, 1995; p.85-97). А.Ласло слушно зауважує, що класифікація антропоморфних статуеток ускладнена через те, що їх фрагменти не завжди ототожнюються зі статуетками і тому рідко публікуються (László, 1995; p.85). Публікація нових матеріалів та поглядів на них спонукати мене взятись за цю роботу, доповнивши її новими матеріалами з території України.

У 1976 р. під час розкопок на городищі Кривче у господарській ямі була знайдена жіноча статуетка (рис. 1, 1). Вона плоска у перетині і зображує жінку з високою стрункою шиєю та вузькою талиєю (Малеєв, 1987; с.95,96, рис.3,1; 1989, с.84,85, табл.V,4; 1992; с.16, обр.5а; Крушельницька, Малеєв, 1990, рис.42, 4; László, 1995, fig.1,3). На її поверхні перед обпалом гострим знаряддям старинно прокреслений орнамент. На лицьовій стороні двома симетричними наколами зображено груди, а на шії – два ряди намист та дві підвіски. Два горизонтальних ряди таких наколів оперізують талію. Зі сторони спини п'ятьма вертикальними стрічками зображене волосся чи коси, що спадають на плечі. На обох попатах наколами зроблені дві крапки, з яких проростають «ялинки». Такий же орнамент горизонтально у декілька рядів покриває нижню частину скульптурки, яка різко розширюється нижче талії. Обидві руки також прикрашені орнаментом у вигляді «ялиночки». Голова скульптурки відбита, але її образ доповнює фрагмент такої ж статуетки з городища Лисичники.

Вона зображує верхню частину жіночої фігури з високою стрункою шиєю, що плавно розширюється до плечей (рис.1,4). Голова не модельована, а тільки двома наколами передані очі. Потилична частина заокруглена, а на чолі великий кусочок відбитий. На грудях та плечах фігурки наколами зображені прикраси, що нагадують намиста. На задній частині голови та плечей орнаменту немає, а боки орнаментовані гірляндами звисаючих заглиблених півкругів

Planşa I: Planul săpăturii de la Cetate «Măgura», S1/1996
Planşa II: Profilul secţiunii S1/1996

(Малеєв, 1987, с.96, рис.3,2; 1989, с.85, табл.V,2; 1992, с.16,обр.5г; László, 1995, fig.1,1).

Ще один фрагмент нижньої частини такої статуетки походить з городища Кривче. Він також плоский і орнаментований у талії трьома заглибленими паралельними лініями, а нижче на ньому нанесений такий же орнамент, як на першій фігурці з Кривче (рис.1, 7) (Малеєв, 1989; табл.V,5).

Розкопками останніх років на гальштатському городищі Лисичники Київським університетом досліджене велике святилище. Тут поряд зі скульптурками тварин знаходилися і жіночі статуетки. Наявні матеріали, поряд з матеріалами з аналогічних городищ з території Румунії, дають можливість виділити окремий тип антропоморфної пластики та висвітлити його характерні особливості.

Статуетка з цього святилища зображує жінку з високою стрункою шиєю (рис.1, 5). На ній знята гострим кінцем прокреслена зображення прикрас у вигляді суцільної лінії, а нижче її – лінія з наколотих крапок. У тій самій техніці зображені прикраси на грудях у вигляді трьох рядів звисаючих підвісок, а під кожною з них наколами зображені намиста, нижні ряди яких перехрещуються. На талії фігурка оповита лінією з широкими заглибленими. У передній частині статуетки нижче талії прокреслена горизонтальна лінія, під якою щільно звисають вертикальні смуги, що, ймовірно, імітують якийсь одяг. На плечах зображені коси та можливо якісь прикраси на них у вигляді чотирьох вертикально звисаючих гірлянд з широкими заглибленими, а між ними прокреслені три вертикальні лінії. Голова статуетки відбита.

Без особливої ретельності виготовлена нижня частина статуетки з цього ж городища (рис.1, 8). В силу своїх конструктивних особливостей вона переламана у талії. Її форма овальна, у перетині вона потоншена донизу. На одній її стороні у місці талії півкруглими наколами позначений пояс. З протилежної, очевидно лицьової, сторони нижче талії нанесена нерівна горизонтальна лінія з менших ніж на протилежній стороні півкруглих наколів. Нижче прокреслений складний малюнок, який мабуть, як і на попередній статуетці, зображує фартушок чи коротку низько розміщену спідничку. У верхній частині не прокреслена та доповнена крапковим орнаментом лінія. Від неї звисає витягнута прокреслена лінія, а нижче неї така ж лінія з наколотих крапок. Всередині обмеженої цими лініями площини прокреслений малюнок у вигляді нерівних стрічок, що звисають вертикально.

Скульптурки жінок мають свої особливості. Усі вони плоскі у перетині, зі звуженою шиєю, розширенням від плечей до кінців рук та розширеною нижньою частиною. Між цими двома розширеними частинами різко звужується талія, яку, як правило, оперізує пояс у вигляді прокреслених ліній чи наколотих крапок, чи у їх поєднанні. Ця особливість привела до того, що більшість статуеток переламані саме у цьому місці. До знахідки цілих форм були відомі нижні частини таких скульптурок, однак це не давало можливості їх атрибуції.

Такою є нижня частина статуетки з Лисичників, яка має округлу форму та прокреслену заглибленою лінією талію. Нижче її на лицьовій стороні про-

креслена горизонтальна лінія від якої розходяться такі ж лінії вниз (рис.1,6). (Малеєв, 1989, с.86, табл.V,3; 1992, с.16, обр.5д; László, 1995, fig.1,5). За орнаментом вона нагадує попередні фігурки з цього городища, на яких у нижній частині зображений одяг у вигляді фартушка.

Інший фрагмент скульптурки з Лисичників також походить від її нижньої частини відокремленої з однієї сторони пояском у вигляді прокреслених ліній та наколів (рис.1,9). Нанесений на ній орнамент на мотив «ялиники» такий же, як на статуетках з Кривче (Малеєв, 1992; с.18, обр.Vв; László, 1995, fig.1,4). Деякі фігурки представлені невеликими фрагментами. Так з городища Лисичники походить фрагмент плоскої статуетки на боці якої гострим знаряддям прокреслена гірлянда із звисаючих півкруглих ліній, як на шій статуетки з цього ж городища (рис.1,3) (Малеєв, 1992; обр.5б; László, 1995, Fig.1,2).

Ще один фрагмент скульптурки з городища Лисичники зображує верхню частину жіночої постаті, яка плавно звужується догори (рис.1,2). На жаль, скульптурка окатана і на ній не простежуються деталі. Можливо простежується обличчя. Поки не були знайдені інші вироби, я розглядав її як ноги розширені у верхній частині та звужені до ступнів. Саме тому вона не була опублікована, оскільки являла собою незрозумілий тип пластинки.

Ця особливість конструкції привела до того, що деякі верхні частини таких статуеток з території Румунії у перших публікаціях розглядалися як нижня частина жіночої постаті (Vasiliev, 1985-1986, p.83, fig.2,13; Sirbu, 1987, fig.6,7, 7a; Vasiliev et al. 1991, p.69, fig.28,13,17). Правильно інтерпретував випадкову знахідку з городища Теляк Н. Борофка (Boroffka, 1994, p.75-76, fig.1,1). Узгодив та правильно інтерпретував їх А. Ласло, який присвятив їм спеціальну роботу (László, 1995).

Найбільше таких статуеток з Трансильванії походить з третього горизонту городища Теляк. Фрагмент однієї з них найближчий до скульптурки з Кривче та найбільш цілою з городища Лисичники (рис.I,II,2) (Vasiliev, 1985-1986, p.83, fig.2,14, 1991, p.69, fig.28,14; Sirbu, 1987, p.93,94, Fig.7a,6; László, 1995, fig.2,1, p.87). Вона також має видовжену шию, на якій з лицьової сторони до грудей трикутно звисають подвійні прокреслені ряди з підвісками, а між ними наколами позначені намиста. Поверх них такий же орнамент огортає шию. На плечах зображені п'ять вертикальних ліній з косими насічками, що передають коси.

Верхня частина такої статуетки також походить з городища Теляк (рис.II, 1) (Sirbu, 1987; fig.7a,7; Vasiliev et al., 1991, fig.28,13; László, 1995, p.92, fig.3,2). Вона звужена догори, а у верхній частині має таку важливу деталь, як виступ з лицьової сторони. Саме він і споводував їх невірне трактування. Передня частина орнаментована як і попередня скульптурка з цього пункту звисаючими підвісками та намистами на грудях, а на шії в три ряди прокреслені кола. На спині та боках короткими вертикальними лініями, розміщеними у горизонтальній ряд передане волосся, що спадає на спину та плечі.

Ще один фрагмент такої статуетки також видовжений та звужений догори походить з цього ж городища (рис.II,3) (Sirbu, 1978; fig.7a,3; Vasiliev, 1991;

fig.28,17; László, 1995, p.91, fig.3,1). У неї на грудях прокресленими лініями та наколами зображені прикраси у вигляді підвісок та намист. На шії прокреслені гірлянди прикрас, а найвище на шії окрема прикраса підвішена на ланцюжку. Як вважає А. Ласло, це можуть бути кольє та перлові намиста, а також оздоблення декольте. На зворотній стороні хвилястими звисаючими лініями передане волосся чи коси, що звисають на плечі. Такі ж лінії на боках мабуть теж зображують розпушене волосся.

Верхня частина такої статуетки з цього ж городища має подібну форму (рис.П,4) (Vogoffka, 1994, fig.1,1; László, 1995, p.92, fig.3,3). Від інших вона відрізняється орієнтацією, яка з обох сторін позначена паралельними косими лініями, обабіч яких розташовані кола, оточені крапками. Очевидно тут зображений інший вид огляду.

Фрагмент статуетки з городища Теляк являє собою заокруглену нижню частину (рис.П,5) (Vasiliev, 1985-1986, p.83, fig.2,12; 1991, p.69, fig.28,12; Sirbu, 1987; p.93,94, fig.7a,4; László, 1995, p.87-89, fig.2,2). Важко розпізнати де її передня, а де задня сторона, тому В. Васілієв та А. Ласло інтерпретують її по-різному. На одній стороні, як на ряді інших, прокреслено два звисаючих трикутники, а під нижнім з них наколи з окремих крапок. На зворотній стороні симетрично розташовані звивки, які можуть передавати коси. Нижня частина відокремлена лінією, під якою горизонтально розміщений мотив «ялинки», як на фігурках з Кривче та Лисичників. Якщо цю деталь вважати фартушком, як на ряді інших фігурок, то незрозумілими стають прикраси (низка перлів чи декольте), як вважає А. Ласло (László, 1995, p.89) розміщені в такому випадку на спині, а не на грудях.

Фрагмент статуетки з Граніченшти також розглядався спочатку як заокруглена жіноча голова з хвилясто звисаючим волоссям (László, 1994, p.90, fig.13, 2). Після опублікування її як нижньої частини жіночої статуетки, стало зрозумілим, що з однієї сторони вгору вона орнаментована хвилястими лініями, відділеними горизонтальною смугою, а зверху звисають намиста (рис.П,6) (László, 1995, p.89, fig.2,3).

Досі не зовсім зрозуміле конкретне використання цих статуеток. Це ускладнюється майже повною відсутністю цілих форм, а головне, відомостей про їх конкретне місцезнаходження. На городищі Кривче скульптурка знаходилась у господарській ямі №2 разом із скульптурою коня (який мав овир у гриві для використання як амулета, чи символічного впрягання) (Малеєв, 1989, табл.1,8; 1992, обр.1a), колісцями від модельки повозки та куском бронзового дроту, що первісно могло єдиною композицією. Скульптурки жінок з городища Лисичники разом з зооморфною пластикою походять з великого жертovníка, який пошкоджений ерозією ґрунту та багаторічною оранкою і тому докладні умови їх залягання не уточнені (Малеєв, 1993, с.63,64, рис.14). Інші знаходились в житлових та господарських ямах або без комплексів у культурному шарі (László, 1995, p. 92).

Звертає на себе увагу те, що Кривче, Лисичники, Теляк та Граніченшти являють собою укріплені поселення і, тим самим, найбільш придатні для безпеч-

ного розміщення святилищ та сакральних предметів. Не випадково саме тут знайдено найбільші колекції зооморфної пластики. Разом з тим на громадське святилище могли приноситься предмети домашнього культу, як це мало місце з зооморфною пластикою. А. Ласло вважає важливим той факт, що усі статуетки знайдені на поселеннях і так чи інакше використовувались у земному, а не загробному житті (László, 1995, p.92). Але ряд зооморфних статуеток на городищі Лисичники вже при виготовленні призначались як жертви хтонічним (?) богам (Малеєв, 1993, 1996). Можливо не випадково жіночі статуетки завжди пошамані. У талії вони могли ламатись в силу своїх конструктивних особливостей: значне звуження та наколи і прокреслення, що оперізували їх у цьому місці, робили їх ламкими саме тут. Але у скульптурок пошкоджені також і голови. Поки цю немає підстав стверджувати випадкове чи магічне їх пошкодження.

Усі дослідники згодні з тим, що орнаментация жіночих статуеток пов'язана з культом родючості. Добре відома зооморфна пластика культури Гава-Голігради має реалістичні риси. Жіночі статуетки абстрактні, але навіть на віддалених між собою територіях в рамках однієї культури схематизовані по єдиному принципу. Це говорить про певну «канонізацію» саме такого зображення. Досить широке їх розповсюдження свідчить про важливість цього образу.

Навний матеріал дають змогу уявити загальні риси і відмінності таких скульптурок та намітити їх систематизацію. Це плоскі у перетині статуетки з характерним для столового посуду культури Гава-Голігради складом глини та підпошеною поверхнею здебільшого темно-сірого, зрізку цеглистого кольору. Вони мають «скриповидну» форму з видовженою шийкою та різко звуженою талією. Від верхньої частини фігурка плавно розширюється вдаль та різко під гострим кутом звужується до талії, а потім значно розширюється у заокругленій чи овальній нижній частині.

Їх оздоблення також повторюється у багатьох елементах. Воно якби поділене на два сюжети – верхній і нижній. На голові тільки в одному випадку наколами позначені очі. Зпереду на стрункій шії трикутними прокресленнями зображені підвіски (кольє, а між ними наколами – намиста). На деяких з них такі прикраси додатково зображені горизонтально у верхній частині шії. Саме так оздоблені скульптурки з городищ Кривче (рис.І,1), Лисичники (рис.І,5), Теляк (рис.ІІ,1-3,5). На інших – великими наколами зображені намиста, що овально звисають на грудях як у Лисичниках (рис.І,4) та Граніченштах (рис.ІІ,6). Тільки в одному випадку наколами передані груди (рис.І,1). Можливо нижні ряди таких орнаментів зображують не прикраси на грудях, а оздоблення верху одягу (декольте). Подекуди орнамент є на плоскій боковій частині статуетки. Орнамент у вигляді «ялинки» на боках скульптурки з Кривче, очевидно, передає оздоблення на рукавах (рис.І,1), натомість горизонтальні півкрути з Лисичників (рис.І,4), (Малеєв, 1992, обр.56), вертикальні півкрути та хвилясті лінії (рис.ІІ, 3) та невеличкі вертикальні штрихи з Теляк (рис.ІІ,1) скоріше зображують волосся, що спадає на плечі.

Оздобленою була і задня сторона скульптурок. На екземплярах з Кривче (рис.І,1) та Теляк (рис.ІІ,2) прокреслені п'ять вертикальних паралельних ліній,

які очевидно зображують коси, а на скульптурі з Теляк містяться ще й косі пасічки, які можливо передають якість прикраси. Іншим видом прикрас, вилічених у коси, можуть бути зображення чотирьох рядів великих звисаючих наколів, які чергуються з трьома лініями прокреслених кіс з городища Лисичинки (рис.1,5). Звисаюче на плечі волосся на екземплярі з Теляк передане хвилястими лініями, яких також п'ять (рис.11,3). З культом родючості пов'язані дві гілочки, що проросли з зернятки на лопатках скульптурки з Кривче. Можливо на екземплярі з Теляк також зображені дві довгі коси з якимись прикрасами, що звисають нижче талії (рис.11,5).

Звужену талію оперізує поясок з однієї чи двох паралельних ліній наколів, як у Кривче (рис.1,1) та Лисичинках (рис.1,5), чи зображення нанесене тільки з однієї сторони у вигляді прокресленої лінії, як у Лисичинках (рис.1,6) (Малеєв, 1992, обр.5д) чи ліній з невеликих півкруглих пасічок (рис.1,8). Саме ці наколи у найвужчому місці зпринципи до того, що більшість скульптурок поламні саме тут. Одна скульптурка з Кривче оздоблена з двох сторін орнаментом у вигляді «ялинки», який мабуть зображує спідницю, а на другій такий орнамент нанесений тільки з однієї сторони (рис.1,7) (Малеєв, 1989, таб. V, 5). Оздоблену нижню частину тільки з однієї передньої сторони мають більшість статуеток. Тут теж є певна закономірність у орнаменті. Як правило значно нижче талії інколи під пояском позначена горизонтальна лінія. Вона може бути прокреслена (рис.1,5; 11,5,6), позначена заглибленнями (рис.1,8) чи поєднувати ряди ліній та наколів (рис.1,9) (Малеєв, 1989, таб. V, 3; 1992, обр. Vа). Якщо це деталі одягу, то зображення передає низько опущену спідницю, чи короткий фартушок. Тут теж спостерігаємо орнамент у вигляді горизонтальних «ялинок» (рис.1,9; 11,5). Набагато частіше застосовується орнамент у вигляді ліній, які вертикально паралельно звисають (рис.1,5,8; 11,6) чи розходяться у послідній з орнаментальними заглибленнями (рис.1,6). Ця особливість простежується на усіх пам'ятках. Фігурка з городища Теляк не вписується у цю схему (рис.11,4) і для її розуміння потрібні додаткові матеріали.

Питання про виникнення цього виду пластики не може бути вирішене у наш час через обмеженість конкретних матеріалів. У свій час автором було висловлене припущення, що скульптурки відносяться до скриньковидних статуеток, корені яких знаходимо на Кікладських островах у Егейському морі (Malejewski, 1933, с.186, рис.8; Малеєв, 1989, с.86; 1992, р.20). Конкретизуючи цю думку слід зауважити, що кікладська пластика різноманітна і має свої характерні і відмінні риси у різні періоди. У складному процесі розвитку кікладської скульптури найбільш близькою до теми нашої розмови є пластика культури Гротта-Пелос (Rentew, 1972, с.152-169, fig.11,8 (I,A,B,C), p.1,2,4,5, p.1,8,3-8). Кікладська пластика набагато старша, ніж матеріали з городищ культури Гава-Голігради, які датуються киммерійським часом. Безсумнісно, не можна вважати, що кікладська пластика епохи ранньої бронзи з таким запізненням проникає на територію циркукарпатської зони. Між ними є ряд суттєвих відмінностей. Їх зближує форма скульптурки та така характерна особливість як плоскість, разом з тим кікладські статуетки позбавлені орнаменту, а гальштатські багато і різно-

манітно оздоблені. Тому можна вважати, що проникає не скульптурка, а ідея, основний образ цих скульптурок, які свідчать про далеку батьківщину, релігійні традиції яких збереглися у пам'яті поколінь. Виготовлялись вони на місці, але на відміну від зооморфної пластики, де поширені місцеві образи, у антропоморфних образах помітна канонізація принесених форм.

Дуже близькі за формою, розмірами, манерою виконання та орнаментальною скульптурки зберігаються у музеї Перефї в Угорщині і опубліковані Т.Ковачем як такі, що походять з невідомої місцевості (Kovácz, 1977; s.76-77, abb.29-31). У них також не модельоване обличчя, а двома наколами позначені очі. Шия та груди прикрашені гирляндами намист (рис.11). На відміну від скульптурок з території України та Румунії, вони збереглися цілими і мають розміри 13,5, 13,7 та 4,7 см. На одній з них також п'ятьма вертикальними лініями позначені коси, а на лопатках нанесений рослинний орнамент (рис.11,1). Усі три скульптурки мають одну важливу деталь, яка не збереглась на виробках з території України та Румунії. Над їх очима на чолі зображений локон волосся, а потилична сторона косо зрізана на ширець головного убору, на якому в двох висхідних наче є якість зображення (рис.11,1,3). На голівці з городища Лисичинки саме це місце ушкоджене (рис.1,4), а друга скульптурка із збереженою головою окатана і тому не зберегла багатьох деталей. На яких скульптурках з Румунії (рис.11,1,3) саме цей виступ призвів до початкового невірною їх трактування.

Близькість образів послужила підставою для зарахування цієї групи статуеток до того ж часу (Малеєв, 1996, рис.8). Погоджуючись з їх великою подібністю, А.Ласло на основі нової знахідки на території Угорщини, услід за Т.Ковачем (Kovácz, 1992, s.78, fig.40) зараховує їх до культури Хатван, що відноситься до періоду середньої бронзи (László, 1995, p.93). В такому випадку ми маємо ще одну важливу ланку на шляху еволюції цього виду пластики, набагато ближчу ніж кікладські скульптурки.

Фрагменти плоских антропоморфних статуеток відомі з поселень Цахнауї (Мельниковская, 1954, с.69, рис.33) та Солончени (Мелокова, 1953, рис.28, 8) у Молдові. На грудях скульптурки з Цахнауї прокресленими лініями та наколами зображені намиста та підвіски, на спині волосся, що звисає, а нижня частина орнаментована «ялинкою» (Мельниковская, 1954, рис.33, 1-3,4,6,7). Статуетки з місцевості Солончени та Цахнауї відносяться до групи Сахарна-Солончени (Мелокова, 1961, с.44). Враховуючи їх датування, вони не можуть бути прототипами антропоморфної пластики культури Гава-Голігради (László, 1995, p.93). Вони свідчать про зв'язки між цими культурами, але, на жаль, ми знаємо їх тільки по обмеженим фрагментам і не уявляємо поки що їх цілих форм.

Жіночі статуетки з території України та Румунії походять з городища культури Гава-Голігради. Городища Кривче та Лисичинки датуються пізнім етапом її розвитку (Malejew, 1988). Цим же часом датується шар Теляк III (Vasiliev, 1991, p.120-129) та Гринічешти (László, 1994, p.91-95).

Скульптурки жінок представлені на території України та Румунії, являють собою стійкий тип пластики з характерними морфологічними особливос-

тями. Вони були поширені серед населення культури Гава-Голіград, для якого відігравали важливу роль. Для їх визначення цілком обгрунтовано називати цей тип Кривче-Теляк.

Література

Гальштатская пластика Верхнего Поднестровья // Zbornik filozofske fakulty university Komenskeho. Historica. Ročník XXXIX-XI. – Bratislava.

КРУШЕЛЬНИЦКАЯ Л.И., МАЛЕЕВ Ю.Н. Племена культуры фракийского гальштата // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо). – Киев, 1990.

КРУШЕЛЬНИЦКА Л.И. Північне Прикарпаття і Західна Волинь за доби раннього заліза. – Київ, 1976.

МАЛЕЕВ Ю. Гальштатская пластика лесостепного Поднестровья // Древнейшие общности землевладельцев и скотоводов Северного Причерноморья (V тыс. до н.э. – V в. н.э.) / Материалы международной конференции. Кишинёв, 1990. – Киев, 1991.

МАЛЕЕВ Ю. Женские статуэтки гальштатского периода на Украине // Записки Одесского археологического общества. – Одесса, 1996. – Вып. 3.

МАЛЕЕВ Ю. Культура халхатска пластика от лесостепного Поднестровья // Археология – София, 1992. – Кн. 2.

МАЛЕЕВ Ю.Н. Гальштатские городища в Западной Подольи и Прикарпатья // Междоленные связи эпохи бронзы на территории Украины. – Киев, 1987.

МАЛЮСОВ Ю. Розкопки жертвенника на городищі Лисичинки // Археологічні дослідження в Україні 1991 року. – Луцьк, 1993.

МЕЛЮКОВА А.И. Памятники скифского времени на Среднем Днестре // КСИИМК. – 1953. – Вып. 51.; Культура предскифского периода в лесостепной Молдавии // МИА. – 1961. – Вып. 96.

МЕЛЬНИКОВСКАЯ О.Н. 1954. Археологические разведки на поселении у с. Цахнауца // КСИИМК. – 1954. – Вып. 56.

BOROFFKA N. Ein neues hallstatt zeitliches Idol aus Teleac // Anulum. – 1994. – XXXI.

KOVÁČZ T. Die Bronzezeit in Ungarn. – Budapest, 1977.

KOVÁČZ T. Glaubenswelt und Kunst // Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss. – Frankfurt am Main, 1992.

LÁSZLÓ A. Statuetele antropomorfe ale culturii Gáva-Holíhrady // Memoria antigvitatatis. XX.- Piatra-Neamt, 1995.

LÁSZLÓ A. Începuturile epocii fierului la est de Carpați. Culturile Gáva-Holíhrady și Corlăteni-Chișinău pe teritoriul Moldovei. – București, 1994.

MALEEV J. Nove znaleziska halsztackiej plastyki zoomorficznej w Podnestsze // Probleme der Bronze – und der früher Eisenzeit in Mitteleuropa. – Kraków, 1996a.

MALEJEV J. Trackie grodriska okresu halsztackiego na Północno-Wschodnim Podkarpaciu // AAC. – 1988. – T. XXVII.

RENFREW G. The Emergence of Civilisation the Cyclades and the Aegean in the Third Millennium B.C. – London, 1972.

SIRBU V. 1987. Figuriile antropomorfe și zoomorfe traco-geto-dacice din prima și a doua epocă a fierului // Istros, 1987. – V.

VASILIEV V. 1985-1986. Descoperiri arheologice su Sennificatie cultură in șezarea din prima epocă a ferului de la Teleac (fud. Alba) // AMN. – 1986. – XXII-XXIII.

VASILIEV V. et al. Civilizația dacică timpurie tributii arheologice: șezarea fortificata de la Teleac. – Cluj-Napoca, 1991.

Малеєв Ю.

СКУЛЬПТУРКИ ЖЕНЩИН КУЛЬТУРЫ ГАВА-ГОЛИГРАДЫ

Резюме

В последние годы на территории Украины и Румынии были открыты женские статуэтки, относящиеся к культуре Гава-Голіград. Все они схематизированы по единому принципу, а их богатая орнаментация свидетельствует о культе плодородия. Все статуэтки плоские, имеют «скрипковидную» форму с выпянутой шеей и резко суженной талией. На шее обозначены украшения, а на плечах спадают волосы, талия опоясана. На нижней части прорисована юбочка или фартук. Скульптурки играли важную роль в культах населения культуры Гава-Голіград. Для обозначения этого типа правомерно название Кривче-Теляк.

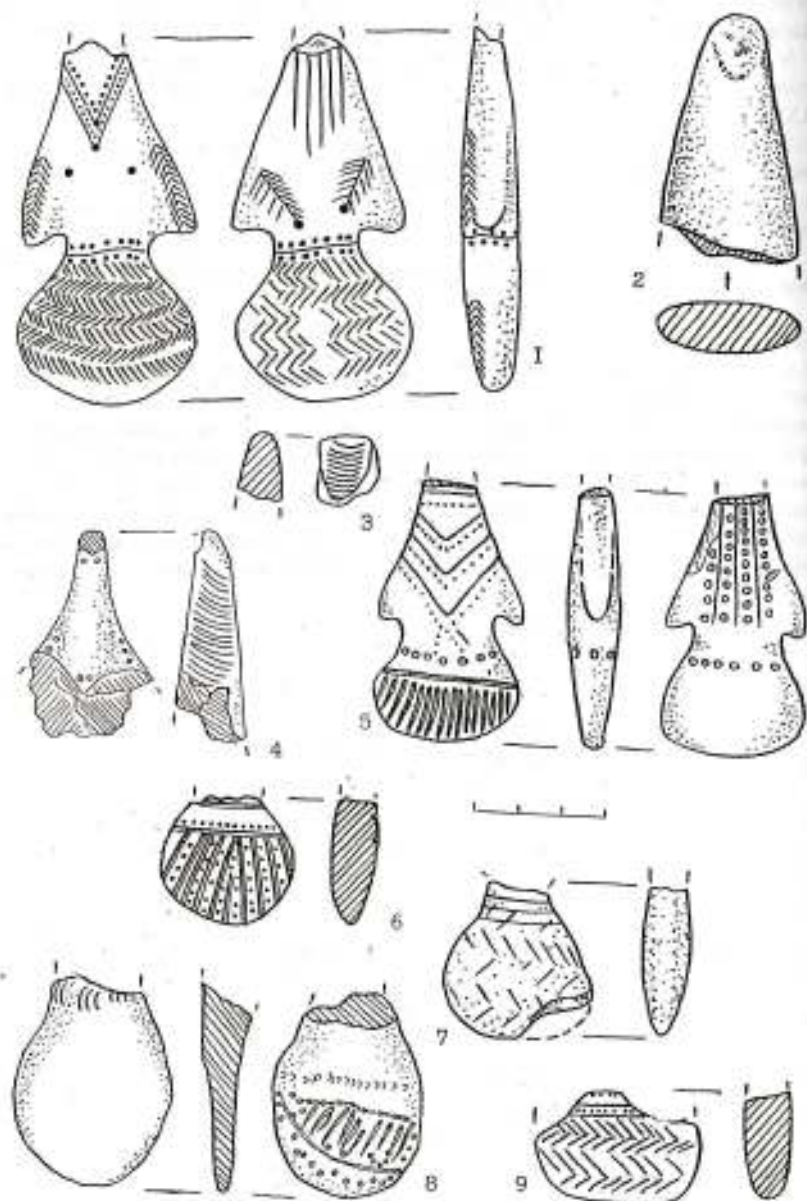

Рис. I. Скульптурки жінок з гальцятських городищ України.

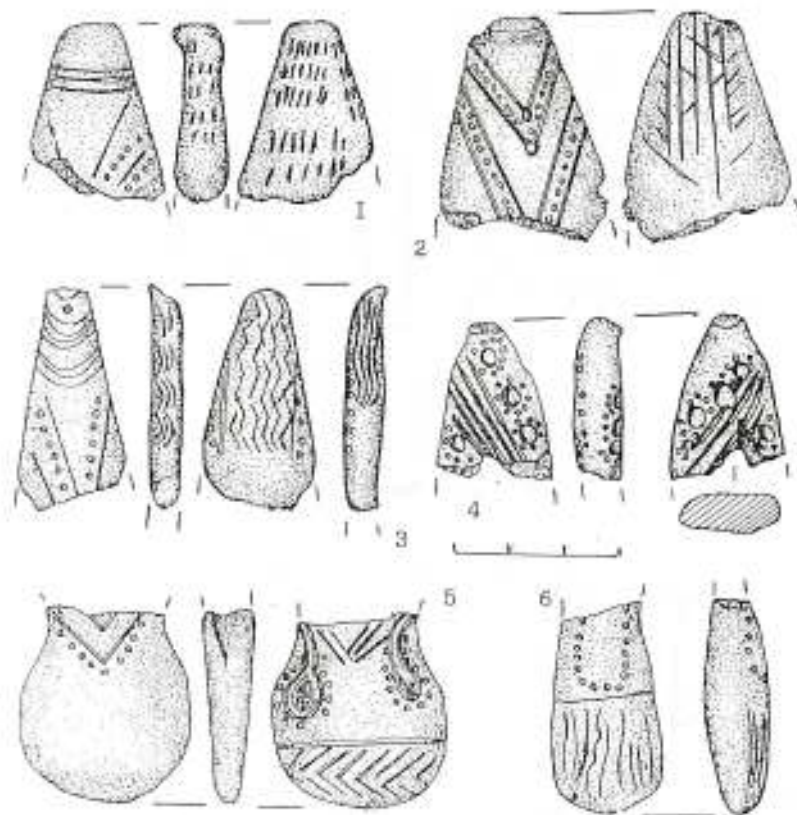

Рис. II. Скульптурки жінок з території Румунії.
1-5 - Телжк; 6 - Граничешти.

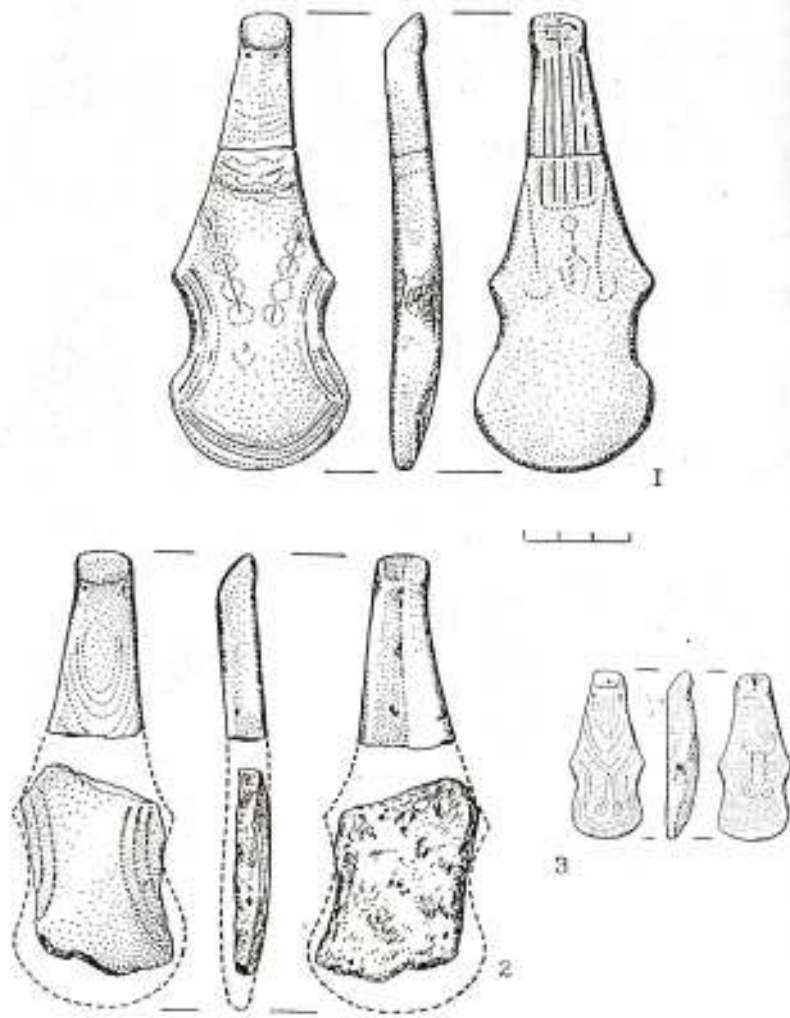

Рис. III. Скульптурки жінок з території Угорщини (по Т. Ковачу).